

GUNNAR HECKSCHER:

Moderatprogram för åttiotalet

Den andra av de tre artiklarna angående handlingsprogrammet som Svensk Tidskrift beställt är författad av ambassadör Gunnar Heckscher. Långt före sin tid som partiledare för dåvarande Högerpartiet 1961–65 deltog han i partiets programarbete. Han understryker att ett sådant utgör förutsättningen för att ett parti skall bevara sin identitet. De politiskt aktiva måste ha en utopi att sträva efter och pröva mot den faktiska verkligheten.

Programarbetet får en politisk folkrörelse aldrig försumma. Det är en förutsättning för att den skall bevara sin identitet. Om inte de politiskt aktiva vet vad de vill, har en utopi som de ständigt prövar i förhållande till den faktiska samhällsutvecklingen, kan de aldrig vinna förtroende hos dem som begränsar sin politiska aktivitet till att rösta vid de allmänna valen. Alla värst blir det om ett parti ser som sin uppgift att vara "i förbund med tiden" och följa dagens moderna åsiktsriktningar sådana de framträder i massmedia eller opinionsundersökningar. Det är självmord.

Har vi inom vad som nu heter moderata samlingspartiet någon utopi? Den frågan har vi ofta ställt oss. Åtminstone har vi i både motgångens och medgångens dagar alltsedan 1945 drivit ett ständigt programarbete. Troligen har själva programdebatten betytt mera än de resultat som tagit form, men det kan heller inte förnekas att vi nu bättre än på 1940-talet vet vad det är vi försöker uppnå.

Programskrivandet har sina risker. Det kan lätt bli alltför abstrakt och ge oproportionerligt stor vikt åt tillfälliga, ibland nästan barnsliga uppslag på enstaka punkter. Det kan å andra sidan också bli innehållslöst, om man ständigt kompromissar mellan olika intresseriktningar.

Den programkommitté inom moderata samlingspartiet, vars ordförande var Ingegerd Troedsson och som avgav sitt förslag i oktober 1980, innefattade uteslutande medlemmar med erfarenhet av praktisk politik. Det är ovanligt för programkommittéer, och det har präglat arbetsresultatet. Programförslaget är kanske inte så fantasifullt, men det är ett ovanligt gediget arbete. Under förutsättning av erforderlig riksdagsmajoritet skulle detta program nära

nog obeskuret kunna omsättas i politiska beslut.

Kommittén har haft bråttom och säger själv att dess skrift behöver ytterligare bearbetas. Det är riktigt och viktigt. Dispositionen är inte helt klar och en hel del saker, inte alltid de viktigaste, upprepas två eller flera gånger. Som många andra programkommittéer har också denna fallit för frestelsen att ta med en massa detaljer. Har man inte annat att säga om jakt och fiske än det som står här kunde det lika gärna vara osagt. Vidare har programskrivare liksom byråkrater ett särskilt, för vanligt folk något besynnerligt språkbruk, präglad av substantivsjuka och passivformer. Varför skriva att "utförsäljning (skall) kunna ske av inte längre aktuella eller dubblettbetonade objekt" i stället för att omoderna objekt och dubletter bör säljas?

Sådant försvinner säkert när man hunnit tvätta texten. Över huvud taget är det inte stor mening med att försöka detaljrecensera ett preliminärt programförslag på ungefär åttio trycksidor. I stället skall jag försöka göra egna reflexioner om några av de frågor som behandlas.

Ekonomi och skatter

Ekonomi och skatter dominerar programförslaget. Beroende på hur man räknar upptar de en tredjedel eller nära nog hälften av texten, och dessutom betonas ekonomisk-politiska argument inte utan rätt också i avsnitt som främst handlar om annat. Det är naturligt i betraktande av de ekonomiska frågornas betydelse i dagens svenska samhälle och samhällsdebatt. Naturligt är också att dessa kapitel är de mest genomarbetade och övertygande men att där

inte finns mycket nytt. Det mesta är redan sagt, och det länder kommittén till heder att den inte bygger på någon av den nutida nationalekonomins aktuella modeteorier.

I likhet med många andra samhällsdebattörer har kommittén emellertid gjort den förenklingen att den behandlar den offentliga sektorn som en enhet, utan åtskillnad mellan transfereringar (bidrag) och kollektiv konsumtion sådan som fri sjukvård och undervisning, subventionerade bostadsbyggen och daghem eller subventionerad kollektivtrafik. Det kan vålla missförstånd.

Skillnaden framgår klart om man tänker på de just nu aktuella ekonomiska problemen. Efter första världskriget hade vi en tendens att konsumera mindre än vi producerade. Det fanns därför utrymme att möta en arbetslöshetskris genom att stimulera konsumtionen. Nu är förhållandet det motsatta: vi konsumerar mera än vi producerar och har därigenom kommit på obestånd. Det kan rättas till på olika sätt. Produktiviteten kan höjas, så att mer produceras till samma lönekostnad. Den enskilda konsumtionen kan dras ner genom sänkta reallöner eller ökat sparande. Den kollektiva konsumtionen kan minskas: det allmänna kan ge mindre service eller ta mera betalt för sina tjänster. Transfereringarna är däremot ur denna synpunkt nästan neutrala, såvida man inte utgår från att skattebetalaren skulle ha sparat det bidragsmottagaren konsumerar.

Visst är det löjeväckande med den "rundgång" bidragssystemet ofta innebär i ett land med så jämn realinkomstnivå som nutidens Sverige. Men viktigast är att ställa en annan fråga. Vad skall bekostas gemensamt enligt beslut av staten, kommunerna och facket, obero-

ende av om den enskilde utnyttjar det eller inte – och i vilka fall skall var och en själv bestämma vad hon eller han vill konsumera och betala för?

Utrikes- och säkerhetspolitik

Det som i utrikes- och säkerhetspolitisk debatt ofta kallas svensk "neutralitetspolitik" är, det måste ständigt understrykas, inte något försök att inta en mellanståndpunkt, bestämd av vad de stora maktblocken har för sig. Det bygger inte heller på att vi kan säga till världsmakterna att "nu skall vi vara, nu skall vi vara snälla". Det innebär helt enkelt alliansfrihet i fred, syftande till neutralitet för den händelse krigets galenskap skulle bryta ut. Men framför allt åsyftar det att motarbeta hotet om krig. Det är och måste vara aktivt fredsbefrämjande, så långt våra krafter räcker.

Alltför ofta inbillar folk sig att det syftet kan uppnås med vackra ord och ädla tankar eller åtminstone genom resolutioner i FN och andra världsomfattande internationella organ. Så är det inte. FN är outhärligt, därför att det utgör en mötesplats för olika maktgruppers och intressens företrädare, och där ligger dess fredsbefrämjande roll. De som ännu talas vid brukar inte slå ihjäl varandra. Men säkerhetsrådets och generalförsamlingens resolutioner har i denna snöda värld ingen självständig betydelse, numera inte ens propagandamässigt.

I stället främjas freden starkast genom begränsade regionala åtgärder som innebär att näraliggande länder beslutar sig för att inte föra krig mot varandra. Det gjorde vi i Norden i början av 1800-talet, och det har skett i Västeuropa efter 1945. Det vore av utomordentligt stor betydelse för hela världens fred om det-

samma kunde hända i andra regioner sådana som Mellersta Östern, men det kan vi svenskar inte göra mycket åt. Däremot har vi fredsbefrämjande uppgifter i vår egen världsdel. De är blygsamma men inte helt betydelselösa.

Enhetssträvandena i Västeuropa har sin motsvarighet i det enhetsarbete som under sovjetryskt herravälde genomförts i Europas östra del. Men de betyder inte alls, så som deras motståndare brukade påstå på 1960-talet, starkare beroende av den andra supermakten, Förenta Staterna, utan precis motsatsen.

Det blir nämligen allt tydligare att de stora västeuropeiska länderna, särskilt Frankrike och Västtyskland, är i färd med att långsamt och försiktigt frigöra sin utrikespolitik från beroendet av den oberäknelige amerikanske vännen. Ett enat Västeuropa blir ingen satellit till Nordamerikas Förenta Stater. Syftet är att ett krig mellan de båda supermakterna, om nu något så vanvettigt skulle inträffa, i varje fall inte skall behöva utkämpas i Europa. Det kan synas egoistiskt, men inte mera än fristående svenska neutralitetssträvanden.

Det är mot bakgrunden härav, liksom med hänsyn till den ekonomiska verklighetens krav, som vi moderater vill säga ja till Europa och vill att man skall söka närmare anslutning till EG.

Naturligtvis har Sverige liksom alla andra välbeställda industriländer ett ansvar också utanför vår egen region. Det försöker vi leva upp till genom handelsfrihet, utvecklingsbistånd och humanitärt bistånd till världens fattiga länder. Det utgör inte, som en del u-länder vill göra gällande, industriländernas bot för synder i det förflutna. Vi har ingen anledning att betala någon sådan. Det är bara vårt bidrag

till hela världens utveckling och fred. Just därför att bidraget från ett litet land som vårt måste förbli så litet skall vi vara särskilt angelägna att det skall användas så effektivt som möjligt. Det är viktigare än ett ideologiskt betingat länderval.

Hemma i Europa utgörs vår viktigaste fredsbefrämjande insats av att vi upprätthåller ett militärt försvar av sådan styrka att ingen av vår svaghet frestas att göra vårt land eller våra grannländer till slagfält i sina strider. Alliansfriheten medför i detta fall mycket större förpliktelser och kostnader än alliansanslutning skulle göra, men vi håller ändå fast vid den. För att inte kostnaderna skall bli helt övermäktiga måste vi däremot bygga vår försvarspolitik på rimliga antaganden om vilka risker som är de minst osannolika. I första hand måste vi därför tänka på möjligheten av kortvariga krig i Europa med enbart konventionella vapen, eller kanske framför allt strävanden från någon stormakt att inför risken av sådana krig genom militärt ingripande eller hot flytta fram sina positioner in på vårt område. Mycket mindre sannolikt är att någon skulle vara intresserad av att direkt erövra vårt land. Därför behöver vi i första hand ett snabbt verkande och gentemot eventuella angripare övertygande gränsförsvar. Försvarsorganisationen bör utformas med den utgångspunkten.

Socialpolitik

Högerns programdebatt på 1940- och 1950-talen sysslade mest med socialpolitik. Det berodde till inte ringa del på dåligt samvete. Den gamla högern hade i många fall — fast sannerligen inte i alla! — varit kallsinnig mot de breda lagrens strävan efter bättre levnadsvillkor. Vi

som engagerade oss i efterkrigstidens programarbete hade opponerat mot detta och ville få en ändring.

Nu är läget ett helt annat. Inkomstutjämningen har gått längre än i något annat land och längre än någon svensk socialdemokrat skulle ha vågat hoppas för fyrtio år sedan. De breda lagrens levnadsvillkor är helt förändrade. Följderna för landets ekonomi har inte varit enbart gynnsamma, men den konsekvensen får vi ta. Ingen vare sig kan eller vill vrida klockan tillbaka, hur gärna än våra motståndare beskyllder oss för den sortens önskningsar.

Däremot står vi inför andra sociala problem. De gäller inga breda lager, utan minoriteter: invandrare, utbildad ungdom, alkoholister, narkomaner, kriminella och andra utslagna. Arbetskraften har blivit mindre rörlig, kanske främst därför att flyttning numera oftast betyder nya jobb för två personer och inte bara för en. De gamla metoderna är inte längre tillämpliga.

Programkommittén har lyckats väl när det gäller familjepolitiken. Särskilt fäster man sig vid dess förslag att barnbidragsbeloppet skall höjas när det blir flera barn i familjen. Bra är också att invandrarfrågorna åtminstone tas upp, fast det är överraskande att ingenting står om behovet av opinionsbildning bland de ursprungliga svenskarna. Lösningar på de svåraste problemen ges däremot varken i fråga om den nya folk- och kulturblandningen eller än mindre för de utslagna. Det är inte underligt. Ingen annan har heller kunnat påvisa några verkliga lösningar. Själv är jag inte bättre ställd men skall ändå våga mig på ett par kommentarer.

En del av i någon mån invandrarnas men

särskilt de utbildade ungdomarnas och de utslagnas problem är att de har så svårt att få arbete. Den solidariska höglönepolitiken förutsätter solidarisk effektivitet. Det finns inga enkla arbeten, där den som är mindre effektiv kan sysselsättas mot en lön som svarar mot prestationen och få känna sig som en nyttig människa. Antingen är man jämlik eller också ställs man utanför. Men faktiskt är somliga människor mindre arbetseffektiva än andra. De kan ha andra förtjänster, som inte kan avlönas. I stället för att erkänna sådana självklara fakta kastar sk radikala samhällsdebattörer skulden tex på det kapitalistiska systemet, som inte har ett dugg med saken att göra. Det är bara ett sätt att skjuta undan ett besvärligt problem.

En annan aspekt är att allt färre människor finner tröst i sin tro. Det är ingen tillfällighet att Hassela-kollektivet och Frälsningsarmén hör till de få som ofta lyckas med narkomaner och alkoholister. Båda förmedlar en fanatisk tro, marxistisk eller kristen, och det betyder mycket för människor som känner sig nära att gå under.

Human kriminalpolitik kan inte genomföras utan allmänna opinionens stöd. Det stödet kommer inte, om man inte ägnar stort intresse och stor generositet åt brottslighetens offer. Något litet har skett i den vägen på senare år, och programkommittén nämner frågan. Men det räcker inte, ty den har grundläggande betydelse.

Att låsa in folk, de må sedan vara kriminella, narkomaner, alkoholister eller alltsammans på en gång, leder sällan till att de blir mera samhällsanpassade. Hot om långa fängelsestraff kan vara effektiva gentemot kallt resonerande skurkar som storgrossister i narkotika. Men det

övervägande antalet brott begås av irrationella impulsvarer som Clark Olofsson eller Svar-tenbrant. När det gäller dem betyder fängelse- domen i bästa fall att man inte besväras av dem under en tid och att de i sämsta fall blir ännu mycket besvärligare efter strafftidens slut.

Ändå har ingen lyckats finna någon bättre straffform än fängelse. Kanske kunde i en del fall något stå att vinna genom att ställa den som dömts inför ett alternativ: antingen fängelse eller ett kontraktsbundet skadeståndsarbete eller samhällsarbete. Den som bryter kontraktet åker in, men den som fullgör det får behålla friheten. Det borde åtminstone göras möjligt att pröva modellen. Största motståndet lär komma från facket.

Utbildningsfrågorna

Utbildningsfrågorna kommer under 1980-talet sannolikt att stå mera i förgrunden än någonsin. Allt flera börjar bli medvetna om att 1970-talets socialdemokratiska makthavare misslyckats värre på detta område än på något annat.

I förgrunden står naturligtvis skolan. Högskolor och universitet kommer i andra hand. De har också större förmåga av självlägedom.

Under hänvisning till skolans fostrande uppgifter angrep skolreformatörerna den gamla "pluggskolan". Det skedde inte utan rätt. Den var ensidig och ibland nära nog omänsklig, och den kunskap som där meddelades var inte alltid den som bäst behövdes.

Men i omdaningsprocessen glömde reformatörerna att tänka efter vilka möjligheter till ungdomsfostran som egentligen finns i skolan. För barn och tonåringar kan skolan knappast vara annat och mera än motsvarigheten till de vuxnas arbetsplatser. Den fostran den kan

meddela är därför främst arbetsfostran. Släpper skolan den uppgiften kan den inte lösa några andra uppgifter heller. Allra minst lönar det sig att predika allmänna principer för barn och ungdom. Mot sådana är de inte bara immunna utan direkt fientliga.

Hur och i vilken takt man skall gå fram kan naturligtvis diskuteras. Vanligast är väl fortfarande att börja med alfabetet och de fyra räknesätten. Waldorf-pedagogerna tror att man skall dröja med detta och i stället inleda utbildningen med "skapande" verksamhet: målning, musik, hantverk. Men hur man än börjar kvarstår kravet på ett slutresultat som innefattar både ett för den vuxna tillvaron nödvändigt mått av kunskaper och färdigheter och dessutom förmåga till ordnat och disciplinerat arbete.

Arbetsfostran i skolan är också det viktigaste medlet att motarbeta ungdomsarbetslöshet. De ungdomar som blir arbetslösa är de som saknar den utbildning arbetslivet kräver. Ofta beror det på att de finner det "trist" att gå i skolan och inte godtar att man skall göra annat än det man tycker är roligt. Blivande arbetsgivare kan också misstänka att ungdomar med en så modern inställning kan finna yrkesarbetet lika "trist" och inte fullgöra det med någon större iver.

Skolan kan vara så organiserad att den möjliggör gemensamt arbete av flera elever och samverkan i demokratiska former eleverna emellan. Men gemensamt arbete kräver individuella insatser av alla gemenskapens medlemmar. Annars blir det bara så att några elever skjuter obehagliga uppgifter ifrån sig och lägger dem på andra.

Skolan måste också ta hänsyn till att människor, inte minst unga människor, är olika var-

andra och har olika förmåga. Somliga gör sig bäst på det teoretiska området, andra i praktiskt arbete. Sådana hänsyn tar inte dagens svenska skola. När man avskaffade differentieringen i högstadiet sades det vara för att uppnå större jämlikhet. Vad man uppnådde var större utslagning. En vettig differentiering skall framför allt ge eleverna möjlighet att från ett relativt tidigt stadium utveckla sin förmåga i olika slag av teoretiskt eller mera direkt praktiskt inriktat arbete utan att det ena uppfattas som "finare" än det andra.

Skolans brister återkommer i högskolor och universitet. De studerande kommer med otillräckliga grundkunskaper. De har inte den matematiska grundvalen för tekniska och naturvetenskapliga studier, och de kan inte läsa vetenskaplig litteratur på främmande språk. Men minst lika allvarligt är att de har svårt att arbeta självständigt utan ständig handledning, därför att skolan inte gjort dem medvetna om att arbete måste utföras antingen det är roligt eller tråkigt. Det finns inte något arbete som alltid är roligt, inte ens den mest kvalificerade vetenskapliga forskning.

I Sverige liksom i flertalet andra europeiska länder har universitet och högskolor, i motsats mot vad som varit fallet i Förenta Staterna, inrättats för att tillgodose ett behov av yrkesutbildning. Först gällde det präster, sedan kom ämbetsmän, läkare, lärare, ingenjörer och många andra, inklusive forskare. Den prägel sitter kvar, och det finns inte skäl att försöka ändra på den saken. Däremot har programkommittén rätt i att man så gott som alltid misslyckats med försök att göra upp prognoser över hur många utbildade som i framtiden kommer att behövas på olika verksamhetsom-

råden.

Programkommittén har vanligen inte diskuterat sådana allmänna överväganden som jag försökt hastigt skissera på några få områden.

Den har haft goda skäl för att låta bli. Men ibland kan det vara bra att fundera inte bara på vad man tycker, utan också på varför man tycker det.